

ПОСЛЕСЛОВ

chitanka.info

I

В ТЪРСЕНЕ НА ОБРАЗИ

Отдавна литературно произведение не е предизвиквало толкова голям отклик и не е получавало толкова широко осветление в английския печат, както това се случи с дневниците на Греъм Грийн „В търсене на образи“.

„В търсене на образи“ — това са два дневника. Единият от тях привлича особеното внимание на английските читатели: този дневник писателят е водил в 1959 година по време на петседмичното си пътешествие из тогавашно Белгийско Конго, когато посетил между другото един лепрозорий, който послужил за място на действието на неговия последен роман „Безнадежден случай“. Вторият дневник разказва за морското пътуване на автора в Западна Африка през 1941–1942 година.

„Нито един от тези дневници — пише Греъм Грийн в своя предговор към книгата — не беше воден с оглед да бъде публикуван. Но те могат да представляват известен интерес като образци на онзи суров материал, който натрупва писателят.“

Авторът на една рецензия в лондонския седмичник „Спектейтър“ подчертава ценността на дневниците за запознаване с творческата „лаборатория“ на писателя. Особено важно, според мнението на рецензента, е обстоятелството, че записванията в дневниците се съпровождат още и с отделни коментарии на автора. „Любопитно е — пише критикът — да се запознае човек с мислите на Грийн относно построяването на един роман. Например той придава извънредно огромно значение още на най-първите фрази на книгата.“

Дневниците, според думите на рецензента, разкриват процеса на създаването на литературното произведение: „На тези страници са отразени колебанията, съмненията, ходът на мисленето на писателя. Може, разбира се, да познавате творчеството му, да сте запознат с автора и все пак да нямате представа, как работи неговото въображение.“

Ето някои записвания на Греъм Грийн из дневника, който той е водил в лепрозория, „в търсене на образите“ на главните действащи лица на своя последен роман.

31 януари 1959 година. „... Аз още нищо не зная за замисления роман, освен че героят «някъде ще ми попадне под ръка» и по тази причина се намирам в самолета някъде между Брюксел и Леополдвил. Обаче «търсенията на образа» не могат да завършат тук: Хикс несъмнено е познавал Леополдвил, минавал е през него, ала мястото, където той нахлува в моето съзнание, е някакъв лепрозорий, към който трябва да пътувам много стотици мили нагоре по река Конго. Може би това е Йонда, а може би един от най-малките лепрозории на четири дни път оттам.“

Героят на романа е още „Хикс“ за неговия създател, който е записал в дневника си: „Моят роман — това е неизвестен за мен човек и аз трябва да го намеря; още не мога да си представя цялото положение дори в най-мъгляв вид; средата също е нова за мене, каквато тя е била в самото начало и за него.“

На 2 февруари Грийн пише: „Изморен съм от жегата и от извънредно големия брой непознати хора... Нещо ми е тъжно. Стаята ми се струва прекалено празна, няма дори къде да окача дрехите си, а в общата баня с душеве има пет големи хлебарки. Защо съм тук?“

От време на време се срещат записвания с целеустремен характер, които след това изцяло са влезли в романа, и Грийн ги съпровожда с бележката: „За книгата“.

Пътникът записва в дневника си: „Жив съм, тъй като чувствавам неудобство.“ Той не е знаел както трябва, защо в същност води дневника — „може би от чувството на страх, особено пред дреболиите, пред хлебарките в каютата“. По-нататък в скоби Грийн коментира: „Струва ми се, че почти са намерени онези извънредно важни първи фрази, от които аз тъй се страхувам. Ето една от тях: «Пътникът от каютата записва в дневника си, перифразирайки Декарт: „Аз чувствавам неудобство, следователно, съществувам“ — и замря с перо в ръка, понеже нямаше вече какво повече да записва.»“ Дневниците на Греъм Грийн, според оценката на критиката, свидетелствуват за труда на един строг, взискателен към себе си художник, който никога не е удовлетворен напълно, и който постоянно търси.

II ЦЕНАТА НА ИЗЦЕЛЕНИЕТО

По глинеста река в гълбините на африканския континент пълзи параходче. В каютите му има един-единствен пътник. Той изнемогва от зноя, задуха и москитите, но при все това е равнодушен към неудобствата и тежестите на пътуването. Параходчето се приближава към малко селище на прокажени. Като узнава, че това е крайният пункт на курса, пътникът слиза на брега и остава в лепрозория.

Администрацията на лепрозория се състои от няколко католически монаси, изпратени в Африка на послушание, и доктор Колен, лекар-атеист, който е посветил живота си на лекуване на проказата. На пришълеца дават приют, макар че, според напълно основателната забележка на доктор Колен, лепрозорият не е курорт. Пришълецът се нарича Кери; той е затворен, нищо не съобщава за себе си, слуша разказите на доктор Колен за трудностите, с които се сблъсква при своята работа. След известно време той заявява, че иска да бъде с нещо полезен — няма ли да му възложат да пере бинтовете на прокажените?

Така започва новият роман на Греъм Грийн „Безнадежден случай“. Нашият читател, вече запознат с романите на Грийн „Тихият американец“ и „Нашият човек в Хавана“, знае, че зад остриите, понякога сензационни сюжетни построения на Грийн се крие анализ на сериозните проблеми на съвременния буржоазен свят.

Кери е моден архитект с гръмко европейско име. Един прекрасен ден, сякаш обхванат от „амок“, той се отказва от благополучния си живот и бяга, където му очите видят, докато най-последният го довежда в един лепрозорий, зареян в африканските джунгли. Както се изяснява той не е сбъркал адреса. Неговата болест се отнася към категорията на моралните недъзи, но авторът я приравнява по тежест и трудност на излекуването с проказата.

И самият Кери, и неговото нещастие са рожба на буржоазната цивилизация. Кери е постигнал онова, което се препоръчва от тази

цивилизация като цел в живота — личен успех. Модернизацията на църковната архитектура му е донесла слава, той е строил от стомана и стъкло католически катедрали, „които можеше да се вземат за концертна зала и дори за оранжерия“. Обаче още на младини той е загубил религиозните си чувства, и идеята на построяваните от него здания му ставала все по-чужда и по-чужда. Когато почувствувал опасността от една такава дейност за себе си като художник, Кери се опитва да строи граждански здания, но установява, че, както той сам се изразява, „не вярва в политиката“, с други думи, че е чужд на всяка социална идея. С ужас Кери се убеждава, че неговото творчество, лишено от социално и морално съдържание, умира, че е невъзможно да се запази живата душа на изкуството, като се задоволява единствено само със съблюдаването на естетическите пропорции.

Подобни очертания има кризата в личния му живот. Неговите отношения с жените, с близките му хора стават все по-бездушни и по-аморални. Той е опустошен, не може да отговаря на любовта с любов, става жесток и циничен. Чувствувайки, че е опасно болен от болест, която е гибелна за него самия и за околните му, Кери бяга, иска да се скрие от света и от себе си, да изчезне така, „щото нищо да не му напомня, че някога е бил жив“, да се отърве от всичко, което е представлявало неговият обикновен свят, да изпадне в летаргия, която да се свърши с естествената му смърт.

У доктор Колен Кери намира не само човек, който извиква в него уважение, но и проникателен лечител на моралната проказа. Колен не е съгласен Кери да пере бинтовете в лепрозория и да направи с това още една стъпка към „самозабравата“; той обяснява на Кери, че с прането на бинтовете отлично се справят монахините. Колен иска Кери да помогне със своя опит на архитект в построяването на новата болнична сграда за прокажените, да обърне поне една малка частичка от своето призвание и талант в помощ на другите хора. Да се подтикне обаче Кери към това се оказва не тъй просто нещо: неговата морална проказа е отишла твърде далече. „Експериментът, който сте замислили, е неизпълним — говори му доктор Колен. — Човек не може да живее сам със себе си.“ „И още как може!“ — отговаря Кери.

И при все това доктор Колен удържа победа. Той полека-лека запознава Кери със състоянието на лепрозория. Болницата поддържа съществуването си с просешки бюджет, който се образува от

пожертвованията на църквата и жалките грошове, отпущани от колониалните власти. Не стига персоналът, не стигат медикаментите, не стига съвременната медицинска апаратура. Жестоко страдащи от своята ужасна болест, негрите лежат на мръсните постели, които донасят със себе си в болницата от къщи. Новите болни не може своевременно да бъдат настанявани на лечение в болницата: всеки ден, в задушващия зной, доктор Колен приема десетки „амбулаторни“ пациенти, които идват от негърските селища в джунглите, и мрачно констатира, че войната с болестта едва започва. Нагледал се на прокажени, особено на болни деца, Кери се съгласява да помогне да се построи нов болничен блок, да направи строителството практично и евтино.

Степента на оздравяването на Кери не се подценява нито от доктор Колен, нито от него самия. Доктор Колен разказва на Кери за един от типичните случаи на оздравяване от проказа. Далече отишлата болест не може да бъде спряна, докато тя, като горския пожар, не изгори всичко, което гори. После утихва. Болният вече не е опасен за околните. Той оздравява, но с „цената на изцелението“ той остава завинаги сакат, като обикновено загубва пръстите на ръцете и краката. Хората, които са се спасили от проказата по този начин, са прекалено осакатени и прекалено потиснати от своята телесна повреда, за да се върнат към предишния си живот и към предишните си занимания, затова често пъти предпочитат да останат при лепрозория.

Кери вече не може да живее напълно като човек и художник, като творческа личност. Но пред него се открива възможност за оздравяване „по пътя на изцелението“, и той настойчиво върви към избавление от болестта и престава да бъде „бацилоносител“, както сам се изразява. „Той се научи да служи на хората и дори да се смее — говори доктор Колен наскоро след загиването на Кери, — наистина това беше странен смях, но все пак смях.“

Обстоятелствата, при които загива Кери, играят важна роля в романа на Грийн. Кери е беглец от буржоазния свят, и макар че бяга не в лагера на противниците на буржоазията, а само на „ничия земя“, той е „рenegат“ и следователно опасен за престижа на капиталистическата култура. Колко е оскърбително за самолюбието на буржоазния свят, че един човек, на когото са били дадени всички най-високи награди на

този свят — пари, слава, благоденствие, комфорт, — не само се отказва от тях, но и още плюе в лицето на своите „благодетели“.

Светът, от който той бяга, външно сякаш е равнодушен към изплъзналата се жертва. Обаче зареяният в джунглите лепрозорий е свързан с град Люк, центъра на колонията. Люк пък е свързан с метрополията, а печатът на метрополията е свързан със световния капиталистически печат. И тук с удивително майсторство на романист и с дълбоко разбиране на психологията на буржоазното общество Грийн показва как без всякакъв предварителен замисъл или участие на организиращата ръка, а единствено само поради случайни обстоятелства, израстващи от инстинктивната хищност и пошлост на буржоазния свят, около Кери се оплита интрига, от която той вече не може да се отърве. Около него като цял рой кръжат някакви чудовища, злите духове на буржоазния свят. Те го разпитват, вкопчват се о него, обвиняват го, теглят го назад. В края на краищата без церемонии го застрелва един от разярените буржоа, който си е въобразил, че е измамен съпруг.

Деен участник в този „неорганизиран, заговор“, срещу Кери се явява журналистът Паркинсън, долетял в африканските джунгли, за да разкаже на читателите на буржоазната преса, сензационната история за великия архитект — галеник на съдбата, който доброволно се е оттеглил в „пустинята“. Паркинсън е второстепенно действащо лице в романа и все пак трудно е да се назове в най-новата западна литература друг толкова убедително и разобличаващо нарисувам образ на жълт журналист. Паркинсън е бил някога си човек, дори се е стремял на младини да стане писател, но фигурата, която показва Грийн, вече почти няма човешки черти. Паркинсън сам е готов да признае, че практически е невъзможно да го оскърбят. Единственото, което може сериозно да го огорчи, това е чек, в който ще бъде вписана сума по-малка, отколкото той е очаквал. Фигурата на Паркинсън е гротескова, но гротескови са и съвременният жълт капиталистически печат, и неговите „корифеи“.

Интересно е да се посочи, че у Кери има достатъчно проницателност и уважение към истината, за да разпознае в тази уродлива рожба на буржоазната култура свой събрат. „Ние с вас сме лика-прилика“ — говори той на журналиста. Кери вижда в Паркинсън само по-низш случай на своето собствено заболяване, резултат на

духовна дейност, ръководена единствено само от жаждата за успех, без идея, без чувство за морална отговорност.

Убиецът на Кери, фабрикантът на маргарин Рике, е представител на местните колонизатори и верующ католик. Грийн, както е известно, е свързан с католицизма, макар и — трябва да му се отдаде справедливост — да прави повече за разобличаването на католицизма и религията, отколкото за тяхната възхвала. В Рике той показва как религията, преплела се неразделно с лицемерието и егоизма, става прикритие и оръдие на безчовечността и безнравствеността. Моралната проказа на Рике е по-страшна от най-страшните случаи на физическа проказа в болницата на доктор Колен.

Смъртта на Кери сякаш прави равносметка на замисления от Грийн морален етюд из живота на съвременното буржоазно общество. Погребват Кери в гробищата на лепрозория в „ъгълчето на атеистите“, където почива жената на доктор Колен и е оставено място за самия него. Доктор Колен е дълбоко поразен от гибелта на своя „пациент“, когото е уважавал за чертите на искреност в неговата натура и с чието оздравяване от моралната проказа е свързвал известни надежди за понататъшно сътрудничество в борбата с физическата проказа. Докторът преминава към своя всекидневен тежък труд. Отново задушният зной на африканското пладне. Няколко десетки прокажено болни чакат край докторския праг. Чернокожа жена въвежда тригодишно момченце, и докторът установява у него първите симптоми на проказата. „Сдържайки своята ярост“, както казва Грийн, доктор Колен си дава клетва след година-две да излекува детето от страшната болест — да го излекува без осакатявания, а не с „цената на изцелението“.

С това би могло да се завърши разказът за новата книга на Грийн, но тя изисква още един малък „послепис“.

В посвещението-увод към романа Грийн пише, че за изпълнение на задачата, която сам поставил пред себе си, му била нужна обстановка, „отдалечена и от световната политика, и от дребните всекидневни тревоги“. Между това място на действието на романа е Белгийско Конго. Наистина, романът е написан преди прогърмелите из цял свят трагични събития от 1960–1961 година. Може също така да се добави, че Конго е нарисувано у Грийн доста условно: по много признаци това би могла да бъде която и да е друга африканска колония, принадлежаща на Франция или Англия. И при все това странно е да

четеш, че в търсенето на политически неутрална обстановка писателят избира именно тази многострадална и отдавна вече бурно клокочеща колония на белгийските империалисти в самото навечерие на нейното превръщане в политически вулкан!

Творчеството на Грийн чак до „Тихият американец“ оставаше в по-голямата си част едно проточило се пътешествие из лабиринта на упадъчното буржоазно съзнание, при което писателят с по-голямо желание се задържа в задънените извивки на този лабиринт, отколкото да търси изход от него. Потресен от събитията на „мръсната война“ във Виетнам, Грийн за пръв път успял да види и да почувствува истинската драма на народния живот. В „Тихият американец“ тесноличните конфликти и повече или по-малко заслужените страдания на преситеното малцинство се изместват от авансцената на романа от незаслужените мъки и от порива към справедливост на гладните и страдащи милиони. „Тихият американец“ стана събитие в творчеството на Грийн и неговите морални търсения придобиха небивала дотогава дълбочина и съдържателност.

Следващото произведе име на Грийн беше „Нашият човек в Хавана“, една духовита и умна книга, белязана с известна странност. Странността се заключаваше в това, че действието на този роман се развива в Куба в самото навечерие на революционния взрив, обаче в романа няма нищо за надигащите се събития, освен неясни споменавания за въстаници, които събират своите сили някъде из планините.

И сега в „Безнадежден случай“ — аналогична странност с Конго, и при това съпровождана с нелепо звучащата уговорка за отдалечеността на мястото на действието на романа от световната политика. И тук са подхвърлени между другото две-три забележки, два-три намека за някакви си назряващи събития — и това е всичко.

В течение на няколко години — Виетнам, после Куба, след това Конго. Ако Грийн разполагаше със сеизмограф на социалните трусове, който би му подсказвал в кой ъгъл на света да насочи своето писателско внимание, той не би могъл по-вярно да избере. Обаче щом писателят е надарен с такова остро чувство за днешната политическа действителност, това му налага и политическа отговорност. Кой читател, живеещ с напредничавите идеи в нашата епоха, ще се примири с това, че в един роман за Конго няма Конго, че няма онова

главното, което характеризира живота на днешна Африка — антиколониалното движение на африканците?

Възниква втори въпрос. Не оказва ли Грийн и на себе си лоша услуга, не се ли ограбва като художник, когато избягва в своите последни книги да пише за народните движения, предавайки ги в най-добрия случай само като напрегнат емоционален фон за личните преживявания на героите?

Би било неправилно да правим прибързания извод, че Грийн е свил назад от „Тихият американец“. Разобличителният патос на романа „Безнадежден случай“ е обърнат срещу капиталистическия свят, срещу неговото лицемерие, аморалност и враждебност на човека. Нещо повече, може с увереност да се твърди, че доктор Колен, самоотверженият, непресторено обичащ хората, здрав в интелектуално и морално отношение човек, никога не ще застане на страната на колонизаторите в техните стълкновения с народните маси. В творчеството на Грийн това е нов герой, пред който без съмнение има голямо бъдеще.

Какво трябва да пожелаем на Греъм Грийн? По-малко да се озърта назад, да не търси неутрални ъгълчета там, където ги няма и не може да ги има, и по-смело да развива онова ново и важно виждане на съвременния свят, способността към което той убедително е показал в „Тихият американец“.

III

„ДЕЙЛИ УОРКЪР“ ЗА НОВИЯ РОМАН НА ГРЕЪМ ГРИЙН

„Аз пиша само за онова, което ме интересува, за нищо друго не мога да пиша.“ Като напомня това изказване на известния английски писател Греъм Грийн, вестник „Дейли Уоркър“ в подробна рецензия разглежда неговия нов роман „Безнадежден случай“.

Самото название на романа е посвоему знаменателно. Още в 1926 година Грийн приема католичеството и в повечето му романи значително място заемат проблемите за религията. „Но какво се е случило сега с Грийн? — пита авторът на рецензията. — Не се ли е превърнал убеденият католик от 1926 година в рационалист от 1961 година?“ Основания за такава постановка на въпроса има. В новия роман Грийн „с горест и почти с отчаяние отхвърля не само католицизма, но и християнството изобщо“.

Героят на романа — архитект, прославил се със своите църковни сгради — е загубил всякаква вяра: и в бога, и в своите творчески сили, и в любовта. Той решава „да изчезне от света“, да се погребее завинаги в един лепрозорий, създаден от монаси някъде в дебрите на Конго. Изразът „безнадежден случай“ лекарят от лепрозория прилага по отношение на онези прокажени, които са се излекували от болестта, но са останали сакати, инвалиди за цял живот. Същият този израз, но вече в духовен, емоционален смисъл е употребен от лекаря — атеист по своите убеждения — и към героя на книгата, който, работейки в лепрозория, започва да се излекува от душевната опустошеност и да намира примирение с новия живот. Обаче той става жертва на своята слава и загива...

Трудно е да си представим, пише рецензентът, че Ватиканът ще остане доволен от една такава книга. Още в романа „Тихият американец“, написан през 1955 година, бяха отразени съмненията на Грийн по отношение на религията, но сега тези съмнения са приели

по-ясна форма: „Умният човек може да живее без бог...“ — заявява героят на новата книга. „Обаче — пише рецензентът, — дори и да сгрешим в оценката си именно на религиозната страна на романа, все пак «Безнадежден случай» е едно дълбоко, превъзходно написано и безусловно най-противоречивото произведение на Грийн.“

От издателството

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.